

Firidun Şuşinski'nin xatirəsinə

Dünyanın musiqi xəzinəsinin zənginləşməsində və onun inkişafında ifaçılarımızın rolu danılmazdır. XIX əsrin ikinci yarısından sürətlə inkişaf etməyə başlamış mədəniyyətimizin mahir sənətkarları muğamlarımızı təkmilləşdirməklə yanaşı, yeni-yeni təsnif və mahnılar da yaratmışlar. Qədirbilən xalq illərdən bəri xanəndə və sazəndələrini, el aşığılarını məhəbbətlə sevmiş, onlara böyük ehtiram bəsləmişdir.

Azərbaycan muğamlarının ustad sənətkarları, məlahətli səse malik ifaçıları olmuşdur. Hazırkı nəsil dinləyiciləri onların ifa etdikləri ecazkar muğamları dinləməmişdir. Çox təəssüf ki, televiziyanın yaradıcı kollektivi klassik muğam ustadları haqqında verilişi müntəzəm vermirlər. Hətta görkəmli sənətsünas-alim, bənzərsiz musiqi tədqiqatçısı Firidun Şuşinski haqqında belə vaxtaşırı verilişlər hazırlanmır.

Təəssüf ki, gənc nəslin nümayəndələrindən bir çoxu Firidun Şuşinskiyi tanıdır.

Firidun Məhəmməd oğlu Şuşinski 1925-ci ildə Qarabağın tacı sayılan Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

Məhəmməd kişi 1931-ci ildə oğlu Firidunu Şuşa musiqi məktəbində təhsil almağa qoyur. Üç il burada təhsil alandan sonra yüksək musiqi istedadına baxmayaraq, orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirib, Azərbaycan Dövlət Darülfünun (Universitet) tarix fakültəsinə daxil olur. Hələ universitetin II kurs tələbəsi olan Firidun bəy SSRİ Ali məktəb və elmi müəssisə işçiləri ittifaqının Azərbaycan Respublika Komitəsi, Bakı şəhəri ali məktəb tələbələrini II ümumşəhər elmi konfransında iştirak edir.

Konfransların birində çıxış edən gənc Firidun Şuşinski "Vaqif bir dövlət xadimi kimi" məruzəsi I mükafata layiq görülür. Bu, müəllifin ilk mətbu əsəri olur.

Tələbəlik illərindən Firidun fenomen yaddaşını ictimai elmləri dərindən mənimsəməsinə sərf edir. O hələ birinci kursdan vaxtının çoxunu tarix, fəlsəfə, ədəbiyyat fənlərinin dərindən mənimsənilməsinə (xüsusilə klassik və aşiq ədəbiyyatını), "İncəsənətin son sözü" (H.Heyne) olan muğamların yaranması, onun ifaçıları haqqında maraqlı məlumatlar toplanmasına sərf edirdi. O, ölkəmizin şəhərlərini, obalarını qarış-qarış gəzib, unudulmuş muğam ifaçıları haqqında qələmə alacağı yazıları üçün yeni-yeni materiallar toplayırdı.

40 illik yaradıcılığını Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinin dərindən tədqiqinə və təbliğinə sərf edən Firidun Şuşinski ömrünün sonuna qədər çox faydalı işlər gördü. O, Azərbaycan musiqi tarixini araşdırıb tədqiq etməklə yeni bir era yaratdı. Dahi bəstəkar Fikrət Əmirov yazırdı: "Təsadüfi deyil ki, onu /Firidun Şuşinski - A.K/ musiqi mədəniyyətimizin tarixini öyrənən ilk tədqiqatçı adlandırılar. Çünki Firidun bəy Şuşinskiyə qədər bu sahədə heç kəs xüsusi tədqiqat aparmamışdır".

F.Şuşinski həyatında bir çox illərə imza atan tədqiqatçıdır. O ilk dəfə olaraq Azərbaycan radio dalğalarında, televiziya ekranında xalqımıza məlum olmayan klassik muğam ifaçıları haqqında verilişlər aparırdı. F.Şuşinski-nin müəllifi və aparıcısı olduğu verilişlərdəki çıxışlarında ustad sənətkarların qrammofon vollarına yazılmış ifaları və həyatı haqqında maraqlı hadisələrlə tanış oluruq. Təsadüfi deyil ki, Firidun bəy vaxtaşırı az tanınan ifaçıları verilişə dəvət edər, onlara geniş yer verər və yaradıcılıq-

ları haqqında fikirlərini söyləyirdi. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın Xalq artisti, mərhum kamança ustası Həbil Əliyevi radio dalğalarına dəvət edən, onun haqqında ilk dəfə məqalə yazan məhz F.Şuşinski olmuşdu. F.Şuşinski gənc istedadların qayğısına qalar, onların inkişafında mühüm rol oynayırdı. Onun ən çox sevdiyi, gələcəyinə inandığı Azərbaycanın Xalq artisti, xalqımızın sevimli sənətkarı, muğamlarımızı öz bənzərsiz ifası ilə dünyanın hər yerində tanıtdıran Alim Qasimov olub. İlk dəfə Cabbar Qaryağdıoğluna həsr olunmuş müsabiqədə Alim Qasimova münəfiflər heyətinin bir neçə üzvü birinci yeri vermək istəmədi. Yalnız Firidun müəllimin təkidli müdaxiləsindən sonra müsabiqənin qalibi Alim Qasimov oldu. Tarix göstərdi ki, F.Şuşinski düzgün seçim etmişdir. Alim haqqında söhbət düşəndə deyirdi ki, o, böyük istedad sahibidir, gələcəkdə Azərbaycanın adını yüksəklərə qaldıracağına əminəm. F.Şuşinski Alim Qasimovun oxumağı ilə bərabər, qaval vurmağına da yüksək qiymət verirdi.

Azərbaycan radiosunun musiqi verilişləri redaksiyasının təşəbbüsü ilə F.Şuşinski-nin hazırladığı "Muğam konserti" rubrikası ilə verilən verilişləri yenilik adlandıran Azərbaycanın Xalq artisti, bəstəkar Tofiq Quliyev qeyd edirdi ki, artıq bununla da "muğam xalturaçılarının fəaliyyəti"ne son qoyuldu. O, sevinc hissini gizlətməyərək bildirirdi ki, indi biz həmin bu verilişdə, konsertlərdə klassik irslə və onun gözəl ifaçıları olmuş məşhur sənətkarlarımızın yaradıcılıqları ilə tanış oluruq.

Həmin dövrdə F.Şuşinski sinəsini irəli verib "muğam xalturaçıları" ilə açıq-aydın döyüşür və bunun nəticəsində də özünə kifayət qədər düşmən qazanırdı. İndi kimdir bu "musiqi xalturaçıları" ilə döyüşməyə cürət edən? Təbii ki, heç kimin bu cür döyüş girməyə cürəti çatmaz.

F.Şuşinski daha bir ilke imza atır. İllərlə qəlbində gəzdirdiyi ilk dəfə Şuşa haqqında yazılmış əsərini 1962-ci ildə nəşr etdirir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində mühüm bir hadisəyə çevrilən "Şuşa" kitabı rus dilinə tərcümə edilənə qədər oxucular, tarixçilər tərəfindən təqdir olunmuş, əsərə yüksək qiymət verilmişdi. Bu tarixi əsər artıq əl-əl gəzməyə başlamışdı.

"Şuşa" 1968-ci ildə rus dilinə tərcümə ediləndən sonra Moskvada vəzifədə oturan bir qrup erməni əsərə görə respublikanın rəhbərliyindən F.Şuşinski-nin cəzalandırılması üçün ciddi tədbirlər görül-məsini tələb edirlər. Səbəb isə Azərbaycan xalqının qatı düşmənləri, daşnak partiyasının liderləri olan general Andronik, Dro, Nejde, Tevan və başqalarına qarşı F.Şuşinski-nin sərt və barışmaz mövqeyi idi. Bununla da kitab böyük hay-küyə səbəb olur.

Əsərin rus dilinə nəşr olunması nəticəsində vətənimdə azərbaycanlı "erməni-başlar" da Firidun bəyi "burjua-millətçi", "xalqlar dostluğunun düşməni" kimi qələmə verirdilər.

Müəllif bu əsəri yazmağa vadar edən həmin ərəfələrdə türk xalqlarının qatı düşməni Andronikin İrəvanda heykəlini qoymağa hazırlaşanlara qarşı bir etiraz səsi idi. Sənzora görə, Firidun Şuşinski Androniki ifşa etməklə, guya, millətlərarası ədavəti qızıdırır və ona görə də "Şuşa" kitabının bütün tirajının məhv edilməsi üçün qərar çıxarır.

Bu haqsız hücumlara baxmayaraq, F.Şuşinski araşdırmalarını davam etdirir, yeni-yeni muğam ifaçıları haqqında sənədlər əldə edirdi. Bu araşdırmaların nəticəsi olaraq, Firidun bəy Azərbaycan xanəndəlik sənətinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri, "Şərq musiqisinin peyğəmbəri", opera səhnəmizin ilk aktyoru Cabbar Qaryağdıoğlu haqqında yazdığı əsərini bitirir.

Tədqiqatçı-alim bir-birinin ardınca "Seyid Şuşinski", "Xan Şuşinski" əsərlərini yazıb bitirdikdən sonra Azərbaycan musiqi tarixində hadisəyə çevriləcək "Azərbaycan xalq musiqiçiləri" (redaktoru

Teymur Əhmədov) adlı monumental kitabını nəşr etdirir.

Əsər nəşr olunandan bir müddət sonra respublikanın müxtəlif sənət və peşə sahibləri bu qiymətli kitab haqqında öz ürək sözlərini oxucularla bölüşürdülər. Kitabla tanış olan professor Əkrəm Cəfər yazırdı:

"Firidun Şuşinski öz məsləki yolunda candan keçən igiddir. Onun bu səliqəli kitabı dahi Üzeyir bəyin "Azərbaycan musiqisinin əsasları" kitabı ilə yanaşı qoyulmağa bərabərdir".

Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün kitab haqqında dediyi fikirlə razılaşmamaq olmur. O yazırdı: **"F.Şuşinski bütöv bir elmi kollektivin görməli olduğu işi, çətin və şərəfli vəzifəni təkbaşına görüb. Xalqımızın musiqi sənəti tarixinin, onun nadir incilərinin araşdırılması, tapılıb bugünkü nəslə çatdırılması işində F.Şuşinski-nin əvəzi yoxdur. Bu kitabı öz elmi əhəmiyyətinə görə məşhur ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərlinin "Azərbaycan ədəbiyyatı" əsəri ilə müqayisə etmək olar".**

Oxucular tərəfindən tədqiqatçıya gələn məktublarda aşağıdakı sətirlərə də rast gəlinir: "Bu kitab adı kitab deyil. Burada oxuculara təqdim olunanlar Azərbaycan muğamının musiqi fədailəri, daha dəqiq desək, peyğəmbərləridir. İtibatmış, çoxdan, hətta öz övladları tərəfindən unudulmuş böyük şəxsiyyətlər vətənə qaytarılıb".

Azərbaycan xalqının qəhrəman oğlu, akademik Ziya Bünyadov bu əsəri "böyük bir akademikimizin tədqiqat işi" adlandırmışdı. Firidun bəyin bu əsəri haqqında fikir söyləyən nəinki musiqişünaslardan, adi oxuculardan gələn məktublara müraciət etsək, böyük bir kitab alınar.

F.Şuşinski ömrünün sonuna yaxın "Musiqişünasın düşüncələri" adlı monumental bir əsərini bitirib 1995-ci ildə 16500 tirajla nəşr etdirir. Lakin "sən saydığını say, gör fələk nə sayır".

Bu kitab F.Şuşinski-nin ölümünə bais olur. Əsər mətbəədə çap olunan ərəfədə F.Şuşinski-nin ixtiyar çağında bir sıra "xalq artistlər" Səbail rayon məhkəməsinə müraciət edir. İddia ərizədə göstərilir ki, F.Şuşinski kitabda onların şərəf və ləyaqətinə toxunan sözlər işləmişdir. İddiaçılar bəzən məqsəddən kənara çıxıb, 40 ilə yaxın Azərbaycan musiqi sənətinin əvəzsiz tədqiqatçısı olan F.Şuşinski-ni "ictimai-faydalı əməklə məşğul olmayan, öz-özünə musiqişünas, musiqi tədqiqatçısı adını verən ideoloji təxribatçı, mənəvi terrorçu" kimi təqdim edirlər.

Sual olunur: 200 illik bir dövrü əhatə edən Azərbaycan musiqisi və onun görkəmli nümayəndələri haqqında yazdığı "Azərbaycan xalq musiqiçiləri", Sovet dövründə uzun müddət təqiblərə məruz qalmış "Şuşa", xalqımızın musiqi tarixinin nadir incilərindən olan "Cabbar Qaryağdıoğlu", "Seyid Şuşinski", "Xan Şuşinski", "Sadıqcan" və neçə-neçə kitabın, 50-dən çox sənətkarı xalqımıza tanıtdıran, radio və televiziya verilişlərinin müəllifinə "ictimai-faydalı əməklə məşğul olmayan, öz-özünə musiqişünas, musiqi tədqiqatçısı adını verən ideoloji təxribatçı, mənəvi terrorçu" damğası vurmaq nə qədər insafdandır?

Muğam ifaçılarının arayıb-araşdırılmasında yorulmadan çalışmış, heç kəsdən maddi kömək gözləmədən ömrünü MDB ölkələrinin arxivlərində, kitabxanalarında keçirmiş, hər bir yeni tapıntıya görə uşaq kimi sevinmiş görkəmli tədqiqatçı-alim, Əməkdar incəsənət xadimi Firidun Şuşinski-nin musiqi mədəniyyətimizə verdiyi töhfə heç nə ilə müqayisəyə gəlməzdir. Biz onun zəhmətinin bəhrəsini radio dalğalarında, televiziya ekranında mütəmadi çıxışlarında, vaxtaşırı mətbuat səhifələrində dərc etdirdiyi məqalələrində, qalın-qalın kitablarda klassik ifaçıların və bununla da klassik ifaçılarımız haqqında müəyyən biliyə sahib oluruq.

XIX-XX əsr muğam ifaçılarımız haqqında hər hansı bili-

yə malik olmaq istəyən yalnız Firidun Şuşinski-nin qələmə aldığı əsərlərdən bəhrələne bilər. Respublikamızın Prezidenti tərəfindən hər hansı bir muğam ifaçısı haqqında sərəncam verilirə, onun həyata keçirilməsi üçün ilk növbədə F.Şuşinski-nin əsərlərinə müraciət olunur. Hər hansı bir klassik muğam ifaçısı haqqında məqalə, monaqrafiya yazılırsa, verilişlər təşkil edilirsə, Firidun bəyin qələminə müraciət olunmaması mümkün deyil. Bəzən məqalə hazırlayan şəxs qısqanclıqdan müraciət etmək istəməsə də, yenə də dolayı yolla görkəmli musiqişünasın fikirləri həmin yazıda öz əksini tapır. Musiqi ensiklopediyası haqqında kitab nəşr ediləndə Firidun Şuşinski-nin adı tez unudulur. Bunu danmaq olmaz. Bu, həqiqətən, belədir.

Həmin "xalq sənətkarları"nın haqsız iddialarının nəticəsi idi ki, uzun müddət tədqiqatçı-alimin nəinki əsərləri nəşr olunmurdu, hətta Firidun bəyin adını çəkmək belə yasaq edilmişdi. Yalnız həmin qadağından 20 il sonra — 2015-ci ildə təvəzökarlıqdan uzaq olsa da, bu sətirlərin müəllifinin tərtibatı və kitab yazdığı "Zəhmətkeş tədqiqatçı" adlı yazısı ilə F.Şuşinski-nin şəxsi arxivində saxlanılan sənədlər əsasında "Azərbaycanın musiqi xəzinəsi" adlı ensiklopedik əsəri ilk dəfə əhatəli şəkildə nəşr edildi. Kitaba sənətsünasın, həmçinin vaxtilə nəşr etdirdiyi və işıq üzü görməyən yazıları da daxil edilmişdi.

Respublikanın paytaxtında "Muğam evi"nin açılması Firidun Şuşinski-nin ən böyük arzusu olmuşdu. 1985-ci ildə o bu barədə yazırdı: "Çox acınacaqlı haldır ki, istər tarın, istersə də başqa alətlərin aqibəti nə Mədəniyyət Nazirliyini, nə Bəstəkarlar İttifaqını, nə də Yazıçılar İttifaqını narahat etmir. Görəsən bu vəziyyətlə biz hara gedirik?! Görəsən bizim milli alətlərin aqibəti nə ilə qurtaracaq?! Onu da yaddan çıxarmaq olmaz ki, milli alətlərin sıradan çıxması istər-istəməz muğamatın tənzümlə uğramasına şərait yaradır. Bu isə sadəcə olaraq öz millətini, onun musiqi mədəniyyətini inkar edib tapdalamaqdır. Belə gedərsə, biz nəinki klassik muğamlarımızı, oyun havalarımızı, el nəğmələrimizi, hətta özümüzü belə itirə bilərik..."

İfaçılıq sənətindəki xoşagəlməz "mənzərələrin" yaranmasının bir səbəbi də odur ki, bizdə elə bir klub, məclis, yığıncaq yeri yoxdur ki, işdən sonra oraya yığılıb poeziyadan, musiqidən, ifaçılıq sənətinin bir çox problemlərindən bəhs edəsən, oxuyub-çalana qulaq asıb fikir mübadiləsi aparasan. Yaxın vaxtlarda "Muğam sarayı", "Muğam evi", "Muğam klubu" və s. musiqi ocaqlarının yaranması haqqında söz-söhbət gedir, lakin nədənsə hələlik sanballı bir şey yoxdur. Şübhəsiz ki, əgər şəhərdə "Muğam sarayı" yaradılsa, bu milli musiqimiz üçün böyük fayda verərdi".

Bəli, həmin gün gəldi. 2005-ci ildə Respublikanın vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə muğam ustalarından ibarət "dəyirmi masa" keçirilir. Burada, respublikamızın paytaxtında Beynəlxalq Muğam Mərkəzi yaradıldı.

2006-cı il aprel ayının 6-da Prezident cənab İlham Əliyev Bakıda Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin yaradılması haqqında sərəncam imzalamışdır.

2008-ci il dekabrın 27-də Prezident İlham Əliyev və xanımı Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin açılışını etdilər.

Bununla da xalq öz qədim mirasına sahib durdu. Bu qədim xəzinənin yaşamasında nəinki muğam ustaları, bütün xalq ölkə başçısına və xanım Mehriban Əliyevaya minnətdar olmalıdır.

Maraqlıdır ki, bu təşəbbüsdən sonra muğam ifaçıları "fəallaşmağa" başladılar. Hökumətimizin müxtəlif mükafatlarına sahib oldular. Onlar hər bir musiqi yarışlarında, yığıncaqlarında öndə gedirlər.